

અધ્યાય ૮

શ્રી સાઈ સમર્થ-ભિક્ષાક્રમ

શ્રી ગણેશાય નમઃ । શ્રી સરસ્વત્યૈ નમઃ । શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ।
શ્રી કુલદેવતાયૈ નમઃ । શ્રી સીતારામચંદ્રાભ્યાં નમઃ ।
શ્રી સદ્ગુરુસાઈનાથાય નમઃ ।

આ અધ્યાયમાં માનવદેહના મહત્વની સવિસ્તર નોંધ આપ્યા બાદ શ્રી સાઈબાબાનો ભિક્ષાક્રમ, બાયજબાઈએ કરેલી બાબાની સેવા, મહાળસાપતિ તથા તાત્યા કોટે પાટીલ જોડે બાબાનું મસીદમાં શયન તથા રાહતાના શેઠ ખુશાલચંદ પ્રત્યેનો બાબાનો પ્રેમ એ સર્વનું સવિસ્તર વર્ણન હેમાડપંતે કર્યું છે.

માનવજીવનનું મહત્વ : આ અજબ વિશ્વમાં હિન્દુ શાસ્ત્રોની ગણના મુજબ દેવ, દાનવ, માનવ, જંતુ, પ્રાણી અને સર્વ જીવની ચોરાશી લાખ યોનિ ઈશ્વરે ઉત્પન્ન કરી છે; અને સર્વનો વાસ સ્વર્ગ, નરક, ભૂમિ, સાગર, આકાશ તથા તેમની મધ્યમાં આવેલો છે. આમાંથી પુણ્યાત્મા જીવ સ્વર્ગમાં જાય છે અને સત્કર્મના ફળના ભોગ પૂરા થાય ત્યાં સુધી તે ત્યાં જ વસે છે. તે ભોગ પૂરો થતાં તેને પુનઃ પૃથ્વી પર આવવું પડે છે. એ જ રીતે પાપી જીવાત્મા નરકમાં પડે છે અને પાપકર્મનાં ફળ ભોગવી રહે ત્યાં સુધી તેને નરકમાં જ રહેવું પડે છે અને પુનઃ પાપ તથા પુણ્ય બંને સમતોલ બને છે, ત્યારે તેને પણ પુનઃ પૃથ્વી પર આવવું પડે છે અને માનવ-અવતાર-આ મુક્તિની પ્રાપ્તિની એક વધુ તક તેને આપવાની પ્રભુ કૃપા કરે છે. અંતે જ્યારે પાપ તથા પુણ્યનો પૂરો ક્ષય થાય છે ત્યારે તેનો મોક્ષ થાય છે ને તેને મુક્તિ મળે છે. ટૂંકામાં કર્મ તથા બુદ્ધિ પ્રમાણે માનવી કર્મફળ તથા જન્મ પામે છે.

માનવ-અવતારનું મૂલ્ય : આપણને ખબર છે કે ચાર વસ્તુ-આહાર, બિંધ, ભય તથા મૈથુન એ તમામ પ્રાણીમાં એક જ સરખાં છે. પણ માનવીમાં એક શક્તિ વધુ છે-તેને પ્રભુએ જ્ઞાન આપ્યું છે; જે વડે તે ઈશ્વર-સાક્ષાત્કાર

કરી શકે છે. માનવ સિવાય અન્ય કોઈ અવતારમાં તે સંભવિત નથી. તેથી દેવો પણ માનવજન્મની ઈર્ષા કરે છે અને અંતિમ મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે પૃથ્વી પર માનવરૂપે અવતરવાની ઇચ્છા સેવે છે.

વળી કેટલાક એથી ઊલટું એવું પણ કહે છે કે માનવદેહ જેવી બીજી કોઈ ખરાબ વસ્તુ નથી. માનવદેહ તો મળ, મૂત્ર પરુ ઇ. ગંદવાડાથી ભરતો છે અને તે રોગ-ક્ષય-મૃત્યુને આધીન છે. અલબત્ત અમુક અંશે આ વાત સાચી પણ છે. પણ આ ત્રુટી તથા આ દોષો છે તે છતાં માનવ-અવતારનું મૂલ્ય બહુ ભારે છે. કેમ કે માનવીને જ્ઞાન સંપાદન કરવાની શક્તિ છે. માનવદેહમાં ઈશ્વરે મૂકેલી શક્તિને લીધે આ દેહની તથા આ જગતની અનિત્યતાનો ખ્યાલ તેને સહજ આવે છે; જેથી ઇન્દ્રિયસુખ પ્રત્યે તેને અભાવ જાગે છે. વળી સત્યાસત્યનો વિવેક પણ કરી શકાય છે અને અંતે ઈશ્વર-સાક્ષાત્કાર પણ થઈ શકે છે. તેથી આ માનવદેહ તો ગંદવાડાથી ભરેલો છે, એમ માની તેનો અનાદર કરીએ તો આપણને મળેલી ઈશ્વર-સાક્ષાત્કારની તક હાથમાંથી સરી જાય છે. જો દેહ લાલન-પાલનમાં તથા ઇન્દ્રિયના ભોગ પછવાડે દોડ્યા કરીએ તો આવો કિંમતી અવતાર મળ્યા છતાં આપણે નરકમાં પડીએ છીએ, તેથી આપણે પ્રથમથી જ સાચો યોગ્ય માર્ગ પકડવો જોઈએ. જેમ ઘોડેસવાર ઇષ્ટ સ્થાને પહોંચી પાછો સ્વગૃહે આવે ત્યાં સુધી માર્ગમાં પોતાના ઘોડાની પૂરી સંભાળ રાખે છે, તેમ આપણે પણ આ દેહનો અનાદર કરવાનો નથી. અગર તો તેનું અતિ લાલન-પાલન પણ કરવાનું નથી. પણ આ દેહની યોગ્ય સંભાળ તો લેવી જોઈએ. માનવદેહનો અંતિમ હેતુ આત્મદર્શન અર્થાત્ ઈશ્વર-સાક્ષાત્કાર છે. તે હેતુ પાર પાડવા સારુ જ આપણે આ દેહનો ઉપયોગ કરવાનો છે.

એવું કહેવાય છે કે ભગવાને અનેક પ્રાણીઓ રચ્યાં પણ તે કોઈથી તેમને સંતોષ થયો નહિ, કારણ કે આમાંનું એક પણ પ્રાણી તેમને અગર તેમના કાર્યને ઓળખી શક્યું નહિ, અગર તેની કદર કરી શક્યું નહોતું. તેથી જ પ્રભુએ ખાસ પ્રાણી-માનવની રચના કરી અને તેને ખાસ શક્તિ-જ્ઞાન આપ્યું. પ્રભુએ જ્યારે જોયું, કે મારી અદ્ભુત રચના-લીલાબુદ્ધિની કદર કરવા તો માનવ જ

શક્તિવંત છે ત્યારે પોતે બહુ રાજી થયા અને સંતોષ પામ્યા. (જુઓ ભાગવત, ૧૧-૯-૨૮) તેથી આ માનવદેહ, તો બહુ ભાગ્યવંતને જ મળે છે. તેમાં પણ બ્રાહ્મણકુળમાં જન્મ તો મહદ્ભાગ્ય ગણાય છે અને તેમાં બાબાની શરણાગતિ તથા તેમનાં પાદસેવન તો માનવીનું અલૌકિક સદ્ભાગ્ય લેખાય છે.

માનવ-પ્રયત્ન : માનવ-દેહ કેવો અમૂલ્ય છે તથા ચોક્કસ સમય થતાં આપણને અચાનક જ કાળ પકડી જવાનો છે એ સર્વ યથાર્થ સમજીને આપણે સદા આપણો જીવનહેતુ સફળ કરવા તત્પર રહેવું જોઈએ. તેમાં મુદ્દલ વિલંબ કરવાનો નથી. જેવો વિદ્યુર પુરુષ નવી સ્ત્રી પરણવા આતુર હોય છે અગર તો જેવો રાજા ગુપ્ત થયેલા પુત્રને પાછો મેળવવાનો એક પણ ઇલાજ બાકી રાખતો નથી તેવી જ રીતે આપણે પણ આપણું લક્ષ્ય સાધવા પૂરી ઉતાવળ કરવી જોઈએ. આત્મદર્શન અર્થાત્ ઈશ્વર-સાક્ષાત્કાર માટેના ત્વરિત, ગંભીર દરેક પ્રયત્ન આપણે કરી છૂટવા જોઈએ. ઊંઘ-આળસને ત્યજી દઈ તંદ્રામાં ન પડતાં દિન-રાત આપણે આત્માનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ. જો આમ કરતાં ચૂકશું તો અવશ્ય આપણે પશુની સ્થિતિમાં મૂકાવાના છીએ. તે નિશ્ચિત છે.

પ્રગતિ કેમ કરવી : આ હેતુ સિદ્ધ કરવાનો ઉત્તમ-ત્વરિત-ચોક્કસ માર્ગ તો એ છે કે જેમણે સાક્ષાત્ ઈશ્વરદર્શન કર્યું હોય તેવા સદ્ગુરુ, યોગ્ય સંત-સાધુ પાસે આપણે પહોંચી જવું જોઈએ. જે વસ્તુ કઠિન ધાર્મિક ગ્રંથોના અધ્યયન દ્વારા અગર શ્રવણ વડે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે તે આવા પુણ્યવંત મહાત્માના સત્સંગથી સહજ મળે છે. જેમ સર્વ તારકગણને એકઠા કરો છતાં એક સૂર્ય જેટલો પ્રકાશ તે આપી શકતા નથી તેમજ સર્વ ધર્મગ્રંથોના અધ્યયન કે શ્રવણ દ્વારા મળતા જ્ઞાન કરતાં અનેક ગણું વધુ જ્ઞાન એકલા સદ્ગુરુ આપે છે. તેમની રહેણી-કરણી તથા તેમના મુખકમળની સાદી કથાવાર્તા જ આપણને મૂગો બોધ દે છે. ગુરુના નિર્મળ સત્સંગમાં શિષ્યોને ક્ષમા, શાંતિ, વૈરાગ્ય, દાન, ઉદારતા, મનોનિગ્રહ, અહંત્વનો અલાભ ઇ. ઘણા સદ્ગુણ નજરે પડે છે. તેથી તેમના અંતરમાં પ્રકાશ પડે છે અને તેમની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ થાય છે. સાઈબાબા આવા સંત સદ્ગુરુ હતા. અલબત્ત એક ભિક્ષુક-

ફકીર જેવું તેમનું જીવન હતું છતાં તે સદા આત્મનિમગ્ન જ રહેતા હતા અને પ્રાણીમાત્રમાં પોતે ઈશ્વરદર્શન કરતા હતા. દરેક પર પોતે પ્રેમ રાખતા. સુખમાં ફુલાતા નહોતા કે દુઃખમાં હારી બેસતા નહોતા. રાય તેમજ રંક સૌ તેમને મન એક જ સરખા હતા. જેમની દષ્ટિમાત્રથી રંક જનો રાય બની જતા હતા તે અજબ પુરુષ શિરડીમાં ઘેર ઘેર ભિક્ષા માગવા જતા હતા. આ ભિક્ષા તે કેમ માગતા હતા તે હવે આપણે જોઈએ.

ભિક્ષા માગતા બાબા : ધન્ય છે શિરડીના લોકો જેમને બારણે બાબા ભિક્ષુક બની ઊભા રહેતા હતા. તે બોલતા : “અરે ભાઈ, મને રોટીનો ટુકડો દેજે.” એટલું બોલી પોતે હાથ ધરતા. એક હાથમાં ટિનનું ટમ્બલર-ડબલું અને બીજા હાથમાં ચોખંડા કપડાના ટુકડાની ઝોળી લેતા હતા. નિત્ય પોતે અમુક ઘેર જ જતા અને તેના બારણે ફરતા હતા તથા કઢી, શાક, દૂધ-દહી જેવી પ્રવાહી કે અર્ધ-પ્રવાહી વસ્તુઓ પેલા ટિનના ડબલામાં લેતા હતા. રોટલી-રોટલા-ભાત જેવી ચીજો પેલી ઝોળીમાં લેતા હતા. સ્વાદેન્દ્રિય જીતેલી હોવાથી બાબાને સ્વાદ જેવી વસ્તુ નહોતી. તેથી ભિક્ષામાં મળેલી મિશ્ર બનેલી વાનગીઓના સ્વાદની તેમને પડી નહોતી. વળી ઝોળીમાં એકઠી થયેલી ચીજો તથા ડબલામાં મળેલી વસ્તુઓ પુનઃ મિશ્ર કરીને બાબા પ્રેમથી જમતા હતા. જીભ સ્વાદરહિત બની ગયેલી હોવાથી કોઈ વસ્તુ સ્વાદિષ્ટ છે કે કેમ તે તરફ તેમનું લક્ષ્ય જ નહોતું. બપોર સુધી બાબા ભિક્ષા માગતા પણ આ ભિક્ષાટન બહુ અનિયમિત હતું. કોઈ દહાડો બપોરના બાર વાગ્યા સુધી ફરતા હતા તો કોઈ દિવસ થોડુંક જ ફરીને બાબા પાછા ફરતા. આમ ભિક્ષાટનમાં મળેલા પદાર્થ મસીદમાં લાવી એક ઠીકરાની ફૂંડીમાં પોતે ઠાલવતા હતા. ફૂતરાં, બિલાડાં, કાગડા-સૌ ખુશીથી તે ખાઈ જતાં પણ બાબા કોઈને હાંકી કાઢતા નહિ. મસીદનું ઝાડુ કાઢનારી બાઈ હરબાર-રોટલી લઈ જતી. તેને પણ કોઈ ના પાડતું નહિ. જેમણે કઢી કઠોર શબ્દથી કે ઇશારા વડે પણ સ્વપ્નમાંયે ફૂતરાં, બિલાડાને પણ કાઢી મૂક્યાં નથી, તે અનાથ લોકોને અત્રની ના કેમ પાડે ? ખરે જ આવા અમીર પુરુષનું જીવન ધન્ય છે ! શરૂ-શરૂમાં શિરડીના

લોકો બાબાને ગાંડા ફકીર ગણતા હતા; અને એ નામે જ ગામમાં તેમને ઓળખતા હતા. રોટલાના ટુકડા ઉઘરાવી જનાર માણસને માનપાન પણ કોણ આપે ? પણ આ નિરાભિમાની ફકીર, દેહના તેમજ દિલના બહુ ઉદાર, દાની તથા વૈરાગી હતા. ઉપરથી તો તે ચંચલ ચિત્તના અને ક્રોધી દેખાતા હતા પણ અંતરથી તો દૃઢ-સ્થિર મનના મહાત્મા હતા. તેમના વર્ણની જ કોઈને ખબર પડી નથી. એમ છતાં તે શિરડી જેવા નાના ગામમાં એવા પણ થોડા ભલા-ભાગ્યવાન લોકો હતા, જેઓ આ મહાત્માને ઓળખીને પૂરું માન દેતા હતા. તેનું એક દષ્ટાંત જોઈએ.

બાયજબાઈની ભવ્ય સેવા : તાત્યા કોટેની માતા બાયજબાઈ શાક તથા રોટલો એક ટોપલામાં માથે ઉપાડીને નિત્ય બપોરે વગડામાં જતાં હતાં અને આ ગાંડા ફકીરને ગોતીને જમાડવા માટે કેટલાએ ગાઉ કાંટા, ઝાંખરાં, ખૂંદતાં વગડેવગડે ભમતાં હતાં અને તેને ગોતીને પગે પડતાં હતાં. કોઈ સ્થળે તે શાંત સ્થિર ધ્યાનમાં બેઠા હોય ત્યારે તેમની પાસે પાંદડાની પતરાવળી મૂકી શાક-રોટલાનું ભોજન પીરસતાં હતાં અને પરાણે ખવડાવતાં હતાં. આ બાઈની શ્રદ્ધા તથા સેવા અજબ હતી. ખરા તડકે વગડામાં ભટકીને બાયજબાઈ બાબાને આગ્રહ કરીને ભોજન કરાવતાં હતાં. બાબા અંતકાળ સુધી આ બાઈની આ સેવા, ઉપાસના, તપ કઢી ભૂલ્યા નહોતા. આ સેવા બરાબર સ્મરણમાં રાખીને બાબાએ તેના પુત્રને સારો બદલો આપ્યો. આ માતા તથા પુત્રને બાબા પર ભારે શ્રદ્ધા હતી. તે તો બાબાને પ્રભુ જ ગણતાં હતાં. બાબા તેમને ઘણીવાર કહેતા: “સદા ટકી રહે એવી તો ફકીરી જ છે. બાદશાહી તો ક્ષણિક જ છે.” એ પછી થોડાં વર્ષ બાદ બાબાએ વગડામાં રખડવું છોડી દીધું અને મસીદમાં રહીને ભિક્ષા ત્યાં જ જમતા હતા. ત્યારથી બાયજબાઈને વગડામાં ભમીને બાબાને જમાડવાની તકલીફ રહી નહિ.

ત્રણ જણનો શયનખંડ : જેમના અંતરમાં ભગવાન વાસુદેવનો સદા વાસ છે એવા ભક્તોને ધન્ય છે. સાધુ-સંતોના સત્સંગનો લાભ પામનારા ભક્તો સાચા ભાગ્યશાળી છે. તાત્યા કોટે પાટીલ તથા ભગત મહાળસાપતિ

પરમ ભાગ્યશાળી હતા. કેમ કે સાઈબાબાના સત્સંગનો તેમને પૂરો લાભ મળ્યો હતો. બાબાનો પણ તેમના પર એકસરખો પ્રેમ હતો. આ ત્રણે જણ અનુક્રમે પૂર્વ, પશ્ચિમ તથા ઉત્તરમાં માથાં રાખીને અને મધ્યમાં એકબીજાના પગ અડકે તેમ સૂતા હતા. પથારી પર પડીને દેહ લંબાવતા હતા. મધ્યરાત્રિ પછી મોડે સુધી વિવિધ વાતોના ગપાટા મારતા હતા. આ ત્રણમાંથી જે કોઈ ઊંઘવા મંડતો કે ઝોકાં ખાતો તેને બાકીના બે જણ જગાડતા હતા. તાત્યા ઘોરવા માંડે કે તરત જ બાબા ઊઠતા અને તેને ઢંઢોળતા તથા માથું દાબીને જગાડતા હતા. તેમજ મહાળસાપતિને પડખે ખેંચીને તેના પગે ઢીંકા મારતા તથા વાંસામાં ઘબ્બા લગાવતા હતા. આ રીતે બાબા પરના પ્રેમને લીધે, તાત્યા ઘેર માતા-પિતાને સુવાડી બાબા જોડે મસીદમાં ચૌદ વર્ષ સુધી સૂતા હતા. આ સત્સંગનો સમય કેવો આનંદપ્રદ અને સુખી હતો ! બાબાની કૃપાનું તથા દયાનું તો મૂલ્ય જ થાય તેમ નથી. તાત્યાના પિતા ગુજરી ગયા પછી તેને માથે ઘરનો બધો બોલો આવી પડ્યો અને ત્યારથી તેને ઘેર સૂવું પડ્યું.

રાહતાના ખુશાલચંદ : ગણપત કોટે પાટીલ પર બાબાનો સારો ભાવ હતો. એવો જ પ્રેમ રાહતાના શેઠ ચંદ્રભાણ મારવાડી પર પણ હતો. એ શેઠના સ્વર્ગવાસ પછી તેના ભત્રીજા ખુશાલચંદ પર બાબાનો એવો જ-બલ્કે તેથી વિશેષ પ્રેમ હતો. બાબા રાત-દિવસ તેના કલ્યાણની ચિંતા રાખતા. કોઈ વાર બળદગાડીમાં તો કોઈ વાર ટાંગામાં બાબા ભકતો જોડે રાહતા જતા. ત્યારે રાહતાના લોકો ઝાંઝ-પખાજ લઈ ભજનો ગાતા બાબાનું સામૈયું કાઢતા અને ગામના દરવાજા સુધી આવી બાબાને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરતા હતા તથા ભારે ધામધૂમથી બાબાને ગામમાં તેડી લાવતા અને ખુશાલચંદ શેઠને ઘેર લઈ જતા. સુંવાળી ગાદી પર તેમને બેસાડી સારું ભોજન જમાડતા હતા. ત્યાર બાદ બધા આનંદથી છૂટથી વાતો કરતા. આમ બધાને આનંદ પમાડી સર્વને આશીર્વાદ દઈ બાબા શિરડી પાછા ફરતા હતા. એક બાજુ દક્ષિણમાં રાહતા અને બીજી બાજુ ઉત્તરમાં નીમગામ, એ બે ગામની મધ્યમાં શિરડી આવેલું છે. બાબા શિરડી રહ્યા તે દરમ્યાન તે કદી આ બે ગામની હદ બહાર ગયા જ નથી.

તેમાંયે તેમણે રેલવે-ગાડી તો કદી દેખી જ નથી. એમ છતાં બધી ગાડીઓના આવવા-જવાના સમય-પત્રકની તેમને પૂરી ખબર હતી. જતી વેળા જે ભકતો બાબાની રજા લેતા હતા તથા તેમની સૂચના મુજબ નીકળતા હતા તેમનું કુશળ થતું હતું, અને જે ભકતો એ સૂચના અવગણતા હતા તેમને કંઈ ને કંઈ વિપત્તિ નડતી અને તેઓ એક કે બીજા અકસ્માતનો ભોગ થતા હતા. આ પ્રકારની કથાઓ હવે પછીના અધ્યાયમાં આપીશું.

(તા.ક. ખુશાલચંદ પર બાબાની પ્રેમભાવદર્શક એક કથા છે. એક બપોરે બાબાએ કાકા દીક્ષિતને રાહતાથી ખુશાલચંદને તેડવા સારુ મોકલ્યા. ખુશાલચંદ તે જ ક્ષણે જમીને બપોરની નિદ્રા લેતા હતા. ત્યાં જ સ્વપ્નમાં બાબાએ તેને શિરડી આવવા આજ્ઞા આપી હતી, જે કથા આ ગ્રંથના ત્રીસમા અધ્યાયમાં વર્ણવેલી છે.)

સ્વસ્તિ શ્રી સંતસજ્જનપ્રેરિતે ભકત હેમાડપંત વિરચિતે

શ્રી સાઈસમર્થ સચ્ચરિત્રે 'શ્રી સાઈ સમર્થ ભિક્ષાક્રમ'

નામ આઠમો અધ્યાયઃ સંપૂર્ણ ।

શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથાર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ।